

Jarosław Jagura

Praktyczny poradnik o prawach osób poruszających się z psem przewodnikiem

Praktyczny poradnik o prawach osób poruszających się z psem przewodnikiem

Dostępność przestrzeni i obiektów
użyteczności publicznej dla osób
niewidomych z psami przewodnikami

POLSKI ZWIĄZEK NIEWIDOMYCH

Warszawa 2023

Materiały informacyjne opracowane w ramach projektu pn. „**Budowa kompleksowego systemu szkolenia i udostępniania osobom niewidomym psów przewodników oraz zasad jego finansowania**” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Działania 4.1 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020.

Dokument chroniony prawami autorskimi.

Zdjęcia:

ze zbiorów Shutterstock; Fundacji DOGS FOR LIFE;
Adobe Stock

Redakcja i korekta:

Maria Kościelny
Dominika Urbanik

ISBN 978-83-955003-2-9

Projekt, skład, druk i oprawa:

EPEdruk Sp. z o.o.
www.epedruk.pl

Spis treści

Spis treści	3
I. Wstęp.....	5
II. Uwagi wprowadzające.....	7
1. Pies asystujący czy pies przewodnik?	7
2. Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami.....	9
3. Zakaz dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami	13
4. Uprawnienia osoby poruszającej się wraz z psem asystującym – uwagi ogólne.....	16
5. Warunki, które musi spełniać pies asystujący.....	20
6. Savoir-vivre względem osoby poruszającej się z psem asystującym.....	21
7. Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami	22
III. Szczególne obszary aktywności społecznej.....	28
1. Osoba z psem przewodnikiem w miejscu pracy	28
Prawo do racjonalnego usprawnienia – uwagi ogólne.....	28
Pies asystujący jako racjonalne usprawnienie.....	33
2. Osoba z psem przewodnikiem w placówkach medycznych	39
Przykład 1.....	43
Przykład 2.....	44
3. Osoba z psem przewodnikiem w środkach transportu.....	47
Przepisy Unii Europejskiej dotyczące praw pasażerów z niepełnosprawnościami	47
Transport autobusowy	47
Asysta i pomoc.....	51
Transport kolejowy.....	54
Krajowe przepisy dotyczące osób poruszających się z psami przewodnikami	57
Ulgowe bilety w transporcie zbiorowym dla psów przewodników....	61
4. Osoba z psem przewodnikiem w placówkach usługowych.....	62

Placówki oferujące usługi publiczne – oświata, opieka społeczna..	63
Restauracje i sklepy	64
Ważne!	65
5. Dostęp do kultury osób niewidomych, w tym poruszających się z psami przewodnikami	67
Uwagi ogólne	67
Dostępność dzieł artystycznych dla osób niewidomych.....	68
Kwestia praw autorskich podczas opracowywania dostępnych formatów dzieł sztuki.....	70
6. Osoba z psem przewodnikiem w sytuacjach zagrożenia – ewakuacja	72
Przykład	76
7. Uprawnienia i ulgi w prawie podatkowym dla osób z psami przewodnikami	80
Opłata lokalna z tytułu posiadania psa.....	80
IV. Sankcje za nieprzestrzeganie praw osób poruszających się wraz z psem przewodnikiem.....	81
1. Obszar dostępności podmiotów publicznych.....	81
2. Obszar zatrudnienia.....	82
3. Dostęp do dóbr, usług i edukacji	85
Kodeks wykroczeń	86
Przepisy o ochronie dóbr osobistych.....	87
Jarosław Jagura –.....	90

I. Wstęp

Oddajemy w Państwa ręce publikację, która ma stanowić praktyczny przewodnik po prawach osób niewidomych i słabowidzących korzystających ze wsparcia psów przewodników.

Z tej broszury dowiedziecie się m.in.:

- Jakie prawa ma osoba z niepełnosprawnościami poruszająca się z psem przewodnikiem?
- Czy pies asystujący i pies przewodnik to to samo?
- Czy osobie wraz z psem przewodnikiem wolno wejść do sklepu, restauracji, szpitala?
- Jakie prawa ma osoba z psem przewodnikiem w pociągach i autobusach, a także czy może wsiąść z nim do taksówki?
- Co musi zrobić pracodawca osoby, która porusza się z psem przewodnikiem?
- Jak wyglądają ramy prawne dostępności kultury dla osób niewidomych?

- Jak powinna wyglądać procedura ewakuacji osoby niewidomej?

Powyższe pytania sygnalizują jedynie wybrane zagadnienia, jakie staraliśmy się omówić w niniejszej publikacji. Punkt wyjścia do przeprowadzanych analiz stanowiła Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, która zajmuje centralne miejsce w myśleniu o prawach tej różnorodnej społeczności. Zastanawiając się nad kwestiami dostępności przestrzeni publicznej, powinniśmy mieć zawsze „z tyłu głowy” zasady Konwencji. Akcentują one godność, samodzielność i autonomię osób z niepełnosprawnościami oraz sprawiają, że mogą one samodzielnie korzystać z pełnego udziału w życiu społecznym.

W broszurze omówiono także sankcje, które mogą spotkać osoby lub podmioty dopuszczające się dyskryminacji i naruszenia praw osób z niepełnosprawnościami korzystających z psów przewodników.

II. Uwagi wprowadzające

1. Pies asystujący czy pies przewodnik?

Pies asystujący to odpowiednio wyszkolone i specjalnie oznaczone zwierzę, które ułatwia osobie z niepełnosprawnością aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Pierwsze regulacje dotyczące psów asystujących wprowadzono do polskiego prawa w 2008 r. Od tego momentu ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przyznaje osobom poruszającym się z psami asystującymi prawo wstępu wraz z nimi

do wielu przestrzeni publicznych, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części publikacji.

Pies asystujący to pojęcie zbiorcze, a polskie prawo wyróżnia cztery rodzaje takich zwierząt:

1. Pies przewodnik osoby niewidomej lub niedowidzącej – jego zadaniem jest dawanie właścicielowi z niepełnosprawnością narządu wzroku możliwości samodzielnego i bezpiecznego poruszania się bez obawy, że natrafi on na przeszkodę.
2. Pies asystent osoby z niepełnosprawnością ruchową – towarzyszy on osobie poruszającej się na wózku. Takie zwierzę specjalizuje się w podnoszeniu, podawaniu i otwieraniu różnych przedmiotów oraz naciskaniu przycisków.
3. Pies sygnalizujący osoby g/Głuchej lub niedosłyszącej – jego rolą jest asystowanie osobie z niepełnosprawnością słuchu przez zwracanie jej uwagi na określone dźwięki, a następnie doprowadzenie jej do źródła hałasu.
4. Pies sygnalizujący atak choroby (np. epilepsji, chorób serca) – ten rodzaj psa asystującego powinien wyczuwać nadchodzący atak choroby i ostrzegać o tym opiekuna lub osoby z jego otoczenia, a także reagować na atak choroby.

Oznacza to, że pies przewodnik to szczególny rodzaj psa asystującego, który wspiera osobę z niepełnosprawnością narządu wzroku.

2. Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami

Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami (KPON) ma centralne znaczenie w myśleniu o tym, jakie prawa przysługują tej grupie społecznej.

Konwencja została przyjęta w 2006 r. w ramach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Polska ratyfikowała KPON w 2012 r. i od tego momentu Konwencja jest częścią polskiego prawa.

Często mówi się, że KPON w zasadzie nie tworzy nowego zbioru praw, ale – co bardzo istotne – jej myślą przewodnią jest zagwarantowanie możliwości korzystania przez osoby z niepełnosprawnościami ze wszystkich praw i wolności na zasadzie równości z innymi ludźmi. KPON odzwierciedla również nowoczesne myślenie o niepełnosprawności. Po pierwsze, nie jest to skutek dysfunkcji organizmu, ale wynik barier, które istnieją w przestrzeni publicznej i utrudniają osobom z niepełnosprawnościami pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Po drugie, takie osoby nie są w Konwencji przedstawiane jako bierni odbiorcy pomocy, ale jako aktywne podmioty praw i obowiązków.

KPON opiera się na kilku zasadach głównych (które powinny być brane pod uwagę przy czytaniu bardziej szczegółowych postanowień), w tym:

- poszanowania godności, autonomii, niezależności i swobody dokonywania wyborów;

- pełnego i skutecznego udziału w społeczeństwie;
- niedyskryminacji;
- dostępności.

KPON obliguje państwa-strony także do wspierania uniwersalnego projektowania. Oznacza to kreowanie przestrzeni czy produktów w taki sposób, aby były użyteczne dla wszystkich, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego podejścia. Projektując daną przestrzeń, powinno się myśleć o potrzebach osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności – niewidomych, g/Głuchych, poruszających się na wózkach itd. Przy czym nie może to wykluczać pomocy technicznych dla szczególnych grup osób z niepełnosprawnościami, jeżeli jest to potrzebne. Jak już zaznaczono, kwestia dostępności zajmuje jedno z centralnych miejsc w Konwencji. W sposób szczegółowy o konieczności zagwarantowania dostępności mówi art. 9 dokumentu.

Zgodnie z tym przepisem, aby umożliwić osobom z niepełnosprawnościami niezależne życie i pełny udział we wszystkich sferach życia, państwa zobowiązały się podejmować odpowiednie środki i działania w celu zapewnienia im dostępu do:

- środowiska fizycznego;
- środków transportu;
- informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych;

- różnego rodzaju urządzeń i usług powszechnie dostępnych.

Konwencja wskazuje przestrzenie i obszary, których dostępność w szczególności powinna zostać zagwarantowana. Należy ją zapewnić bez względu na miejsce zamieszkania – czy to na terenach miejskich, czy wiejskich. Te obszary to:

- budynki mieszkalne;
- drogi;
- środki transportu;
- budynki, w których mieszczą się szkoły;
- placówki medyczne;
- miejsca pracy;
- dostęp do komunikacji, informacji, usług elektronicznych i służb ratowniczych.

Konwencja zawiera również dość szczegółowe rozwiązania, wskazując, że państwa, które ją przyjęły, powinny zapewniać w ogólnodostępnych budynkach i innych obiektach oznakowania w alfabecie Braille'a oraz w formach łatwych do czytania i zrozumienia (co ma istotne znaczenie np. dla osób z niepełnosprawnością intelektualną). Z kolei, w celu ułatwienia dostępu do obiektów publicznych, państwa powinny gwarantować różnego rodzaju formy pomocy i pośrednictwa dla osób z niepełnosprawnościami ze strony innych ludzi lub zwierząt, w tym przewodników, lektorów i profesjonalnych tłumaczy języka

migowego. Oznacza to, że bezpośrednio w KPON swoje umocowanie znajduje możliwość korzystania przez osoby niewidome i słabowidzące ze wsparcia psów asystujących. Istotną kwestią w kontekście zapewniania dostępności jest również wspieranie rozwoju nowych technologii.

Warto podkreślić, że obowiązek zapewnienia dostępności nie spoczywa wyłącznie na podmiotach publicznych. Konwencja nakazuje państwom, aby zapewniły one, że podmioty prywatne, które oferują usługi dostępne publicznie, także będą stosowały się do zasad dostępności.

Odrębnie w art. 20 KPON zwraca uwagę na potrzebę wspierania mobilności osób z niepełnosprawnościami (przy jak największej ich samodzielności w tym zakresie). W tym celu państwa-strony powinny ułatwiać dostęp do przedmiotów czy technologii wspierających poruszanie się, a także do pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt. Środki te powinny być dostępne dla tej grupy społecznej po przystępnej cenie.

Poza tym warto wspomnieć, że Konwencja zawiera również szczegółowe postanowienia dotyczące chociażby dostępu osób z niepełnosprawnościami do opieki zdrowotnej, szkolnictwa czy popierania aktywności zawodowej i poszanowania praw pracowniczych.

KPON jako akt prawa międzynarodowego ma ogólny charakter, a konkretyzacja zasad wynikających z jej postanowień dokonuje się często na poziomie prawa krajowego. Kwestie te w sposób szczegółowy i praktyczny będą omawiane w kolejnych rozdziałach.

3. Zakaz dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami

W kontekście praw osób z niepełnosprawnościami poruszających się z psami asystującymi, w tym psami przewodnikami, kluczowe znaczenie ma również zasada równego traktowania i zakaz dyskryminacji.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji RP wszyscy są wobec prawa równi i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne (zasada równości), a dodatkowo nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (zakaz dyskryminacji).

Zasadę równości z jednej strony należy rozumieć jako nakaz jednakowego traktowania podmiotów, które mają tę samą cechę, są do siebie podobne. Jednak z drugiej strony zasada ta zakłada dopuszczalność (a czasami konieczność) zróżnicowanego traktowania podmiotów, które nie są do siebie podobne, mają różne cechy lub znajdują się w innych sytuacjach. Dlatego w przypadku

osób z niepełnosprawnościami zasada równości dopuszcza podejmowanie działań czy wprowadzanie przepisów, które pozwolą im korzystać z praw uwzględniających ich potrzeby.

Z kolei zasada niedyskryminacji (która jest doprecyzowaniem zasady równego traktowania) zakazuje arbitralnego, nieuzasadnionego czy odmiennego kształtowania praw i sytuacji danej osoby ze względu na jakąś cechę, w tym np. niepełnosprawność. Gorsze traktowanie kogoś tylko dlatego, że porusza się z psem asystującym, powinno być postrzegane jako dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność, ponieważ korzystanie z pomocy zwierzęcia jest w tym przypadku z nią ściśle związane.

Należy też pamiętać, że chociaż w ujęciu Konstytucji zasada równego traktowania została określona jako obowiązek władz publicznych, to już zakaz dyskryminacji (w sferze społecznej, gospodarczej czy politycznej) może mieć zastosowanie również w sytuacjach pomiędzy podmiotami prywatnymi. Oznacza to, że w świetle prawa podmiot prywatny nie powinien dopuszczać się dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

O zakazie dyskryminacji mówi również KPN. Z art. 4 ust. 1 Konwencji wynika obowiązek zagwarantowania wszystkim osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania

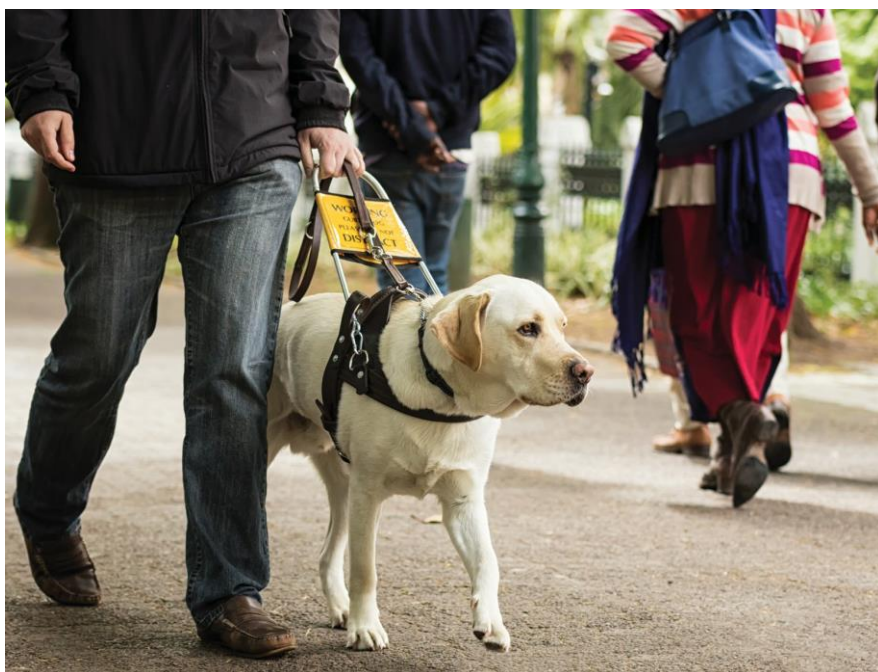

z praw i wolności człowieka na zasadzie równości z innymi. O zakazie jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność mówi zaś wprost art. 5 Konwencji. KPON definiuje dyskryminację ze względu na niepełnosprawność jako: „jakiegokolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania z, lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiegokolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Obejmuje to wszelkie przejawy dyskryminacji, w tym odmowę racjonalnego usprawnienia”.

Konwencja pod pojęciem „racjonalnego usprawnienia” rozumie wszelkie konieczne i odpowiednie zmiany oraz dostosowania, nienakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli są one potrzebne w konkretnym przypadku. Ich celem jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi. Wobec tego za racjonalne usprawnienie niewątpliwie może być uznana możliwość nieskrępowanego poruszania się wraz z psem asystującym. Dodatkowo należy podkreślić, że Konwencja zobowiązuje państwa

do podejmowania wszelkich odpowiednich działań zmierzających do zapewnienia racjonalnych uprawnień dla osób z niepełnosprawnościami, które mają stanowić narzędzia służące do eliminacji dyskryminacji tej grupy społecznej.

4. Uprawnienia osoby poruszającej się wraz z psem asystującym – uwagi ogólne

Uprawnienie to dotyczy:

1. Obiektów użyteczności publicznej, w tym w szczególności budynków i ich otoczenia przeznaczonych na potrzeby:
 - a) administracji publicznej;
 - b) wymiaru sprawiedliwości;
 - c) kultury;
 - d) oświaty;
 - e) szkolnictwa wyższego;
 - f) nauki;
 - g) opieki zdrowotnej;
 - h) opieki społecznej i socjalnej;
 - i) obsługi bankowej;
 - j) handlu;
 - k) gastronomii;
 - l) usług;
 - m) turystyki;
 - n) sportu;
 - o) obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym;
 - p) świadczenia usług pocztowych lub telekomunikacyjnych;
 - q) wykonywania innych, podobnych funkcji (w tym w budynkach biurowych i socjalnych);

2. Parków narodowych i rezerwatów przyrody.
3. Plaż i kąpielisk.
4. Środków transportu kolejowego, drogowego, lotniczego i wodnego oraz innych środków komunikacji publicznej.

Katalog miejsc, do których może wejść osoba poruszająca się z psem asystującym jest szeroki. Warto podkreślić, że ustawa posługuje się jedynie przykładowym wyliczeniem obiektów użyteczności publicznej. Oznacza to, że właściciel takiego zwierzęcia może wejść wraz z nim także do innych, podobnych budynków, nawet jeśli nie zostały wprost wymienione w przepisach. Obiekty użyteczności publicznej to nie tylko gmachy urzędów. Należy pamiętać, że nie chodzi wyłącznie o miejsca, które należą do podmiotów państwowych i publicznych, lecz także o budynki i przestrzenie, którymi zarządzają podmioty prywatne, przedsiębiorcy. Ponadto regulaminy, wewnętrzne regulacje czy nawet akty prawa miejscowego (np. uchwały rad gminy) nie mogą ograniczać praw, które zostały przyznane na mocy ustawy osobom z niepełnosprawnościami, poruszającym się wraz z psami asystującymi.

Nie jest jasno powiedziane, czy na podstawie ustawy osoba z psem asystującym może wejść do obiektów sakralnych, ponieważ nie zostały one wprost w niej wymienione. Skoro przepisy

używają jedynie przykładowego katalogu obiektów użyteczności publicznej, to nie ma przeszkód, żeby kościoły i inne miejsca kultu również zaliczyć do tego typu budynków, ponieważ są one dostępne dla szerokiej publiczności. Warto wspomnieć, że decyzją Konferencji Episkopatu Polski z 2010 r. uznano prawo osób niewidomych do wprowadzania psów przewodników do świątyń.

Należy też poruszyć kwestię sprzątnia po psach asystujących. Gminy w regulaminach utrzymania czystości i porządku zobowiązują właścicieli do uprzątnięcia odchodów pozostawionych przez zwierzęta w miejscach publicznych. Często jednak przepisy te przewidują, że z takiego obowiązku zwolnione są osoby z niepełnosprawnościami posiadające psy asystujące. Dzieje się tak np. w Warszawie czy Wrocławiu, ale już w Poznaniu i Krakowie po swoim psie przewodniku nie muszą sprzątać tylko osoby niewidome. Pokazuje to, że w skali kraju nie ma jednolitej praktyki. Wobec tego trzeba zawsze się upewnić, jakie regulacje obowiązują w miejscu, w którym przebywa osoba poruszająca się z psem asystującym.

5. Warunki, które musi spełniać pies asystujący

Aby osoba z niepełnosprawnością mogła korzystać z praw, które przewidują przepisy, to:

- pies asystujący musi być odpowiednio wyszkolony i posiadać certyfikat wydany przez podmiot, który został wpisany do specjalnego rejestru prowadzonego przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych;
- zwierzę musi posiadać uprząż i być odpowiednio oznaczone (czyli posiadać plakietkę „pies asystujący”¹);
- właściciel musi posiadać zaświadczenie o wykonaniu wszystkich szczepień weterynaryjnych dla psa.

Dodatkowo przepisy zastrzegają, że takie zwierzę nie musi nosić kagańca i być prowadzone na smyczy. Przysługujące osobie z niepełnosprawnością uprawnienia nie zwalniają jej jednak z odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez psa.

Z uprawnień przewidzianych dla osób z niepełnosprawnościami poruszających się z psami asystującymi może korzystać również trener takiego

¹ Wynika to z rozporządzenia dotyczącego psów asystujących wydanego do ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

zwierzęcia podczas procesu szkolenia. W tym celu powinien on posiadać zaświadczenie wydane przez wpisany do rejestru podmiot zajmujący się szkoleniem psów.

6. Savoir-vivre względem osoby poruszającej się z psem asystującym

Spotykając osobę z niepełnosprawnością, która porusza się wraz z psem asystującym, musimy pamiętać, że jej pupil odbył specjalistyczne i długie szkolenie. Wcześniej zwierzę musiało przejść odpowiednią selekcję i zostać wybrane do roli wspierania takiej osoby. Wobec tego nie powinniśmy obawiać się, że będzie się „źle zachowywało” i sprawiało problemy. Należy jednak pamiętać, że właściciel psa asystującego musi się o niego troszczyć. Zwierzak powinien być czysty i zadbane oraz znajdować się pod stałą opieką weterynaryjną.

Często na uprząży psa asystującego możemy dostrzec napis: „Nie przeszkadzaj, pracuję”. Zwierzę, które towarzyszy osobie z niepełnosprawnością musi być skoncentrowane na swoich zadaniach, aby prawidłowo wykonywać wydawane mu komendy. Dlatego też nie należy go zaczepiać, głaskać, a nawet nawiązywać z nim kontaktu wzrokowego. Zachowanie dyscypliny przez osoby postronne wydaje się trudne, ponieważ psy asystujące mogą wyglądać bardzo sympatycznie, ale rozpraszenie ich jest w stanie spowodować niebezpieczną sytuację

(np. zwierzę może nie zareagować właściwie i nie zatrzymać się przed nadjeżdżającym samochodem).

Choć przepisy o tym wprost nie mówią, dobrą praktyką powinno być zaproponowanie psu asystującemu miski z wodą. Warto jednak wcześniej zapytać właściciela, czy możemy to zrobić.

7. Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami

Z perspektywy praw osób z niepełnosprawnościami, nie tylko poruszających się wraz z psami asystującymi, ważnym aktem prawnym jest ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Ogólnie ujmując, ma ona zastosowanie do podmiotów publicznych, w tym:

- jednostek sektora finansów publicznych;
- państwowych jednostek organizacyjnych;
- podmiotów publicznych utworzonych w celu zaspokajania potrzeb o charakterze powszechnym².

² Chodzi o podmioty, które nie mają charakteru przemysłowego i handlowego, ale pozostają w różnych formach zależności od jednostek sektora finansów publicznych i państwowych jednostek organizacyjnych, czyli są finansowane przez nie w ponad 50%, posiadają ponad połowę udziałów i akcji, sprawują nadzór nad organem zarządzającym albo mają prawo powoływania ponad połowy składu organu nadzorczego lub zarządzającego.

Przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe co do zasady nie mają takiego obowiązku, ale powinni oni „dążyć” do zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Inaczej kwestia ta wygląda w przypadku podmiotów, które co prawda nie są publiczne, ale realizują zadania zlecone lub powierzone z udziałem publicznych środków. Wówczas to umowa łącząca organ finansujący takie zadania z ich wykonawcą określa zakres dostępności, jaki powinien być zagwarantowany przez podmiot realizujący umowę.

Instytucje powinny dbać o zapewnienie dostępności w trzech obszarach – architektonicznym, cyfrowym i informacyjno-komunikacyjnym.

Jeśli chodzi o dostępność architektoniczną, to zgodnie z ustawą minimalne wymagania obejmują:

- a) zapewnienie wolnych od barier poziomych i pionowych przestrzeni komunikacyjnych w budynkach;
- b) zastosowanie urządzeń, rozwiązań technicznych lub architektonicznych, które umożliwią dostęp do wszystkich pomieszczeń w budynkach, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych;
- c) zapewnienie informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy;
- d) zapewnienie wstępu do budynku osobie korzystającej z psa asystującego;

- e) zapewnienie osobom ze szczególnymi potrzebami możliwości ewakuacji lub ich uratowania w inny sposób.

Należy uznać, że każdy z wyżej wymienionych aspektów dostępności architektonicznej będzie miał znaczenie dla osób niewidomych i słabowidzących poruszających się wraz z psami przewodnikami. Przykładowo można wskazać, że niezakłócone ciągi komunikacyjne czy zapewnienie możliwości zapoznania się z układem architektonicznym budynku wpłyną na swobodę i komfort poruszania się tych osób w przestrzeniach, których do tej pory nie poznały.

Jeśli chodzi zaś o zapewnienie dostępności informacyjno-komunikacyjnej, to ustawa wymaga od podmiotów publicznych co najmniej:

- a) zapewnienia obsługi z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się (w szczególności poprzez: pocztę elektroniczną, przesyłanie wiadomości tekstowych, w tym z wykorzystaniem wiadomości SMS, MMS lub komunikatorów internetowych, komunikację audiowizualną, przesyłanie faksów oraz strony internetowe spełniające standardy dostępności dla osób z niepełnosprawnościami) lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu online do usługi tłumacza, także języka migowego;

- b) instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących (np. pętle indukcyjne, systemy FM) albo innych urządzeń, których celem jest wspomaganie słyszenia;
- c) zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo (czyli nie w formie skanu lub zdjęcia tekstu), nagrania treści w polskim języku migowym oraz sformułowanego jako tekst łatwy do czytania;
- d) zapewnienie, na wniosek osoby ze szczególnymi potrzebami, komunikacji z podmiotem publicznym w formie określonej w tym piśmie.

Choć kwestie dotyczące komunikacji z podmiotami publicznymi nie mają bezpośredniego związku z możliwością poruszania się wraz z psami asystującymi, to jednak dla osób niewidomych możliwość takiego wyboru będzie miała szczególne znaczenie. Dla tych, którzy korzystają z komputerów i smartfonów, wszelka komunikacja elektroniczna, która zastąpi korespondencję tradycyjną (papierową) będzie dużym ułatwieniem. Dzięki programom, które odczytują tekst wyświetlany na ekranie, osoba z dysfunkcją narządu wzroku będzie mogła zapoznać się z treścią dokumentu. Jednak musi to być tekst w formacie dostępnym dla takiego czytnika ekranu, czyli np. .rtf, .txt, .odt, .doc, .docx lub .pdf (ale tylko przekonwertowany

z pliku tekstowego). Nie powinien to być skan lub zdjęcie kartki papieru, ponieważ czytnik nie poradzi sobie z takim tekstem. Żeby stały się czytelne, muszą najpierw zostać przetworzone na tekst za pomocą specjalnego oprogramowania, jednak przy tym procesie mogą pojawić się błędy i nieścisłości, które będą utrudniać finalną możliwość zapoznania się z treścią.

Natomiast jeśli chodzi o zapewnienie dostępności cyfrowej, to w tym zakresie zastosowanie znajdują regulacje przewidziane w ustawie o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych.

Podmioty publiczne – przez likwidację barier albo stosowanie zasady uniwersalnego projektowania – powinny niejako same z siebie, bez szczególnej ku temu okazji, dbać o dostępność i cały czas dążyć do podnoszenia jej poziomu dla osób ze szczególnymi potrzebami. Ustawa przewidziała również specjalny tryb wnioskowania o zapewnienie dostępności dla tych, którzy mają ku temu faktyczny interes. We wniosku skierowanym do instytucji, z którego usług dana osoba chce skorzystać, powinna zostać wskazana bariera utrudniająca lub uniemożliwiająca dostępność, a także preferowany sposób zagwarantowania jej. Podmiot publiczny powinien zapewnić dostępność zgodnie z wnioskiem niezwłocznie, lecz nie później niż w terminie 14 dni od dnia złożenia dokumentu. W szczególnych przypadkach istnieje możliwość

wydłużenia tego terminu do maksymalnie 2 miesięcy. Przepisy zastrzegają jednak, że w drodze wyjątku, jeśli zapewnienie dostępności w zakresie określonym we wniosku jest niemożliwe lub znacznie utrudnione, np. ze względów technicznych lub prawnych, podmiot publiczny może odmówić zagwarantowania jej, ale nie zwalnia go to z obowiązku zapewnienia dostępu alternatywnego. Może on polegać na:

- a) zapewnieniu wsparcia innej osoby;
- b) zapewnieniu wsparcia technicznego, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii;
- c) wprowadzeniu zmian w organizacji danej instytucji, która umożliwi realizację potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami (w niezbędnym zakresie).

Ustawa przewiduje również procedurę skargową, z której może skorzystać każdy, komu mimo złożenia wniosku nie zapewniono dostępności. Skargę kieruje się do Prezesa Zarządu PFRON (przebieg takiej procedury opisano w rozdziale IV).

III. Szczególne obszary aktywności społecznej

1. Osoba z psem przewodnikiem w miejscu pracy

Prawo do racjonalnego usprawnienia – uwagi ogólne

O prawie do pracy osób z niepełnosprawnościami mówi m.in. KPON (art. 27). Zgodnie z Konwencją państwa powinny ochronić i popierać realizację tego prawa na otwartym, integracyjnym i dostępnym dla nich środowisku pracy. W tym celu konieczne jest zakazanie dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność we wszystkich kwestiach dotyczących różnych form zatrudnienia, w tym warunków rekrutacji, przyjmowania do pracy, kontynuacji zatrudnienia, awansu zawodowego oraz bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Państwa muszą również chronić prawo osób z niepełnosprawnościami do zapewniania sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy.

W kontekście praw pracowniczych KPON po raz kolejny potwierdza prawo osób z niepełnosprawnościami do korzystania

z racjonalnych usprawnień. Warto przypomnieć, że usprawnienia te w rzeczywistości są jedną z gwarancji pełnego korzystania przez osoby z niepełnosprawnościami ze wszystkich praw i wolności na zasadzie równości z innymi. Kwestia ta jest regulowana również przez prawo krajowe – ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (art. 23a). Odmowa możliwości skorzystania z racjonalnego usprawnienia jest dyskryminacją, o czym mówi i KPON, i prawo krajowe. W tym obszarze znaczenie będą miały również przepisy Kodeksu pracy, a także prawo Unii Europejskiej wprowadzające regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji m.in. ze względu na niepełnosprawność w sferze pracowniczej.

Pracodawca musi zapewnić niezbędne racjonalne usprawnienia dla osoby z niepełnosprawnością, która:

- jest pracownikiem;
- uczestniczy w procesie rekrutacji;
- odbywa szkolenie, staż, przygotowanie zawodowe albo praktyki.

Ustawa posługuje się dość ogólną definicją takiego usprawnienia. Można je więc określić jako:

- konieczne w danej sytuacji zmiany lub dostosowania w odpowiedzi na zgłoszone przez pracownika szczególne potrzeby wynikające z niepełnosprawności;
- zmiany lub dostosowania, które nie nakładają na pracodawcę nieproporcjonalnie wysokich obciążeń;
- działania podejmowane w celu eliminowania barier, które mogą utrudniać świadczenie pracy.

Pojęcie niezbędnego racjonalnego usprawnienia powinno być rozumiane możliwie szeroko jako konkretne działania podejmowane jednorazowo lub stale wobec indywidualnych potrzeb określonej osoby z niepełnosprawnością. Jako przykłady takich czynności można wskazać:

- zapewnienie właściwego sprzętu lub odpowiednich mebli;

- wydzielenie większego stanowiska pracy lub pomieszczenia;
- zmianę czasu pracy;
- zmianę zakresu obowiązków;
- zmianę podziału obowiązków między innych pracowników;
- zaangażowanie asystenta, który będzie udzielał wsparcia przy wykonywaniu obowiązków zawodowych.

Oznacza to, że racjonalne usprawnienia mogą odnosić się nie tylko do wyposażenia, infrastruktury i pomieszczeń, lecz także procedur działających u pracodawcy czy organizacji zakładu pracy.

Przepisy mówią o tym, że dostosowania wprowadzone w odpowiedzi na potrzeby osób z niepełnosprawnościami muszą być „racjonalne”, czyli nie mogą powodować nadmiernych obciążeń po stronie pracodawcy. Jednocześnie trudności te nie mogą być uznane za nieproporcjonalne, jeżeli są w wystarczającym stopniu rekompensowane ze środków publicznych (można tu m.in. wskazać na możliwość otrzymania dofinansowania ze środków PFRON na przystosowanie stanowiska pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnością).

Należy pamiętać, że aby dany pracownik mógł skorzystać z racjonalnych usprawnień w miejscu pracy, powinien zgłosić pracodawcy potrzebę ich wprowadzenia. Co do zasady za wystarczające

dla spełnienia tego wymogu powinno być złożenie w zakładzie pracy orzeczenia o stopniu niepełnosprawności lub dokumentu wydanego przez lekarza przeprowadzającego badania profilaktyczne, określającego przeciwwskazania do wykonywania pracy na danym stanowisku. W tym kontekście ważne jest również to, że pracodawca powinien organizować zakład pracy w sposób gwarantujący bezpieczne i higieniczne warunki, co powinno uwzględniać również potrzeby wynikające z niepełnosprawności danego pracownika.

Warto podkreślić, że zakaz dyskryminacji, w tym ze względu na niepełnosprawność, nie powinien być rozumiany jako obowiązek zatrudniania, awansowania lub kontynuowania stosunku pracy z osobą, która nie ma do tego niezbędnych kompetencji albo nie jest zdolna lub gotowa do wykonywania istotnych zadań związanych z danym stanowiskiem pracy. Jednak jeśli spełnia ona te wymagania, to niedopuszczalna jest jej dyskryminacja. Wówczas musi być traktowana jak inne osoby bez określonej cechy, np. niepełnosprawności. Przy czym ocena, czy ktoś może wykonywać najważniejsze czynności na określonym stanowisku, musi uwzględniać albo możliwość ich samodzielnego wykonania, albo z uwzględnieniem racjonalnych usprawnień.

W związku z zatrudnianiem osób z niepełnosprawnościami przydatne może być

również zwrócenie uwagi na zalecenie Centralnego Instytutu Ochrony Pracy co do tego, jak powinien wyglądać modelowy proces zatrudniania takiej osoby. Składać się on powinien z:

- oceny możliwości psychofizycznych;
- oceny środowiska i stanowiska pracy;
- adaptacji i wprowadzenia zmian w stanowisku pracy,
- właściwej organizacji pracy;
- prowadzenia nadzoru nad bezpieczeństwem pracy.

Kolejne etapy dostosowywania stanowiska pracy powinny obejmować:

- inwentaryzację stanowiska pracy;
- przygotowanie projektu zmian i dostosowań wynikających z potrzeb osoby z niepełnosprawnościami;
- wprowadzenie i wdrożenie tych zmian;
- przeprowadzenie pracy próbnej;
- zastosowanie ewentualnych dalszych korekt i uzupełnień w zakresie dostosowania środowiska pracy.

Pies asystujący jako racjonalne usprawnienie

W przypadku osoby niewidomej, która korzysta z pomocy psa przewodnika, racjonalnym usprawnieniem będzie:

- umożliwienie poruszania się w miejscu pracy wraz ze zwierzęciem asystującym;
- zorganizowanie stanowiska pracy w sposób, który zapewni psu komfortowe warunki przebywania ze swoim właścicielem.

Wobec tego, jeśli osoba z niepełnosprawnością narządu wzroku korzystająca z pomocy psa asystującego jest w stanie wykonywać najważniejsze czynności na danym stanowisku samodzielnie bądź z zastosowaniem racjonalnych usprawnień i ma wszelkie niezbędne kompetencje do wykonywania pracy na określonym stanowisku, to brak prawnego uzasadnienia dla odmowy zatrudnienia lub zakończenia z nią stosunku pracy. Możliwość korzystania w trakcie świadczenia pracy z asysty psa przewodnika jest w tej sytuacji przykładem racjonalnego usprawnienia, gdyż stwarza to warunki do skompensowania (przynajmniej częściowego) barier w samodzielnym poruszaniu się, których może doświadczać osoba niewidoma lub słabowidząca. Biorąc pod uwagę prawo osób z niepełnosprawnościami do korzystania z tych dostosowań, należy stwierdzić, że – mimo że w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych wprost o tym nie wspomniano – właściciel psa asystującego ma prawo wejść z nim na teren zakładu pracy.

Jednak jesteśmy w stanie wyobrazić sobie sytuacje, w których mogą wystąpić pewne ograniczenia lub

przeciwwskazania do obecności psa asystującego w całym zakładzie pracy, co może wynikać m.in. z zasad bezpieczeństwa i higieny. Może to dotyczyć np.:

- hal produkcyjnych i miejsc, w których działają różne maszyny – nie można wykluczyć, że w takich przypadkach obecność zwierzęcia mogłaby stwarzać niebezpieczeństwo także dla innych pracowników;
- miejsc, w których występują niebezpieczne czynniki środowiska pracy, np. hałas, substancje chemiczne – przebywanie w takich miejscach mogłoby być niebezpieczne dla samego psa;
- kwestii sanitarnych lub higienicznych, np. tam, gdzie wytwarzana lub przetwarzana jest żywność.

Jednak nie można wyciągać z tego automatycznego i generalizującego wniosku, że w takich zakładach pracy nie powinno się zatrudniać osób z niepełnosprawnościami poruszających się z psem asystującym. Przede wszystkim konieczna jest indywidualna ocena sytuacji uwzględniająca możliwość wdrożenia niezbędnych racjonalnych dostosowań.

Jeśli zaś wystąpią przeciwwskazania do obecności psa przewodnika w miejscu pracy osoby z niepełnosprawnością, to należy wziąć pod uwagę:

- możliwość przeorganizowania stanowiska tego pracownika;

- zmianę organizacji pracy, co mogłoby pozwolić oddelegować osobę do wykonywania czynności poza pomieszczeniami, w których obecność psa asystującego nie jest wskazana;
- umożliwienie osobie niewidomej pozostawienia psa przewodnika w wyznaczonym miejscu na terenie zakładu pracy, gdzie mógłby przebywać przez cały czas wykonywania przez jego właściciela czynności, przy których wykluczona jest obecność zwierzęcia. Wówczas, jeśli pracownik by sobie tego życzył, należałoby zapewnić mu asystę innej osoby podczas pokonywania drogi do stanowiska pracy.

Należy podkreślić, że opcja zakładająca rozdzielenie osoby niewidomej i psa przewodnika na czas świadczenia pracy powinna być brana pod uwagę w ostateczności. Warto też pamiętać, że w takiej sytuacji należy:

- zapewnić zwierzęciu odpowiednie, bezpieczne warunki, w których mogłoby spokojnie oczekiwać na zakończenie wykonywania pracy przez opiekuna;
- zapewnić dostęp do czystej wody;
- uniemożliwić osobom postronnym wstęp do pomieszczenia, w którym przebywałby pies;
- zorganizować miejsce przebywania zwierzęcia w miarę możliwości blisko stanowiska pracy osoby niewidomej lub słabowidzącej tak, żeby

w trakcie pracy mogła ona sprawdzać, co dzieje się z jej psem.

Uzasadnieniem dla ograniczenia możliwości poruszania się z psem asystującym po zakładzie pracy byłoby również niewłaściwe zachowanie samego zwierzęcia, które spowodowałoby utrudnienia dla innych pracowników czy wręcz stworzyłoby dla nich ryzyko wystąpienia niebezpiecznej sytuacji. Jednak szansa, że taka sytuacja mogłaby się zdarzyć jest raczej niewielka, ponieważ psy takie przeszły skomplikowane i długie szkolenie, a niepożądane zachowania dyskwalifikowałyby je z procesu treningu i dalszej pracy. Należy też podkreślić, że takie okoliczności mogłyby powodować wprowadzenie restrykcji następczo, w razie wystąpienia takich zdarzeń, ale nie mogą być podstawą do hipotetycznego zakładania negatywnych scenariuszy, które byłyby wykorzystywane do ograniczenia praw osób z niepełnosprawnościami. Przy czym nawet, gdyby doszło do takiej sytuacji, najpierw należy podjąć działania mające na celu sprawdzenie, czy jest możliwość pozostawiania psa w określonym miejscu, tak żeby nie poruszał się po terenie zakładu pracy. Tym samym nie pozbawiałoby się jednak osoby z niepełnosprawnością prawa do korzystania z pomocy zwierzęcia w drodze do pracy i z powrotem. Jednakże w bardzo wielu przypadkach nie powinno być żadnych przeciwwskazań do tego, aby pies asystujący towarzyszył osobie

z niepełnosprawnością w miejscu pracy. Również i w takiej sytuacji konieczne może być wprowadzenie chociażby niewielkich dostosowań. Należałoby się upewnić, czy dany pracownik ma dostatecznie duże stanowisko pracy, a wokół niego jest tyle miejsca, żeby zwierzak mógł położyć się na podłodze w komfortowych warunkach. Pies, jak każda żyjąca istota, musi również załatwiać swoje potrzeby fizjologiczne, dlatego też pracownikowi poruszającemu się wraz z nim należy zapewnić możliwość wychodzenia na spacer w trakcie dnia pracy.

Powyżej omówiono szereg rozwiązań, z jakich pracodawca może skorzystać podczas zatrudniania osoby z niepełnosprawnością poruszającej się z psem asystującym i które pozwalają jej realizować prawo do uczestnictwa w rynku pracy. Dla porządku należy zaznaczyć, że względem osoby korzystającej z pomocy psa asystującego również w sytuacjach pracowniczych powinno stosować się przepisy ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Oznacza to, że na terenie zakładu pracy także nie ma obowiązku zakładania kagańca i prowadzenia psa na smyczy, ale zwierzę powinno mieć założoną uprząż i być odpowiednio oznaczone. Dodatkowo właściciel musi posiadać niezbędne dokumenty – certyfikat psa asystującego i aktualne zaświadczenie o szczepieniach.

2. Osoba z psem przewodnikiem w placówkach medycznych

Kwestią, która czasami wywołuje kontrowersje, jest możliwość wchodzenia do placówek służby zdrowia z psami asystującymi mimo tego, że ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych wprost mówi o tym, że właściciele takich zwierząt mają prawo wchodzić z nimi do budynków przeznaczonych na potrzeby opieki zdrowotnej. Z tego powodu warto bliżej przyjrzeć się temu zagadnieniu.

Zgodnie z KPON państwa-strony powinny podjąć wszelkie odpowiednie kroki w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępu do usług opieki zdrowotnej oraz zagwarantować taki sam jak innym zakres, jakość i standard świadczeń. Konwencja wprost zobowiązuje również do zapobiegania przypadkom odmowy udzielenia usług medycznych ze względu na niepełnosprawność. Dodatkowo Konstytucja RP gwarantuje każdemu prawo do ochrony zdrowia, a w przypadku tej grupy społecznej władze publiczne są zobowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej.

Z prawa do ochrony zdrowia wynika również obowiązek zapewnienia pacjentom bezpiecznych i higienicznych warunków uzyskiwania świadczeń zdrowotnych. W ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta wprost jest mowa

o tym, że każda osoba ma prawo do opieki zdrowotnej udzielanej z należytą starannością w warunkach odpowiadających określonym w przepisach wymaganiom m.in. sanitarnym (wymogi te są określone w ustawie o działalności leczniczej oraz Rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego działalność leczniczą). Dodatkowo ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi nakłada na kierowników podmiotów leczniczych oraz inne osoby udzielające świadczeń zdrowotnych obowiązek podejmowania działań zapobiegających szerzeniu się zakażeń i chorób zakaźnych. Wobec tego wzgląd na kwestie sanitarne może być wykorzystywany do uzasadnienia wprowadzania ograniczeń dla wstępu osób ze zwierzętami do pomieszczeń i lokali, w których świadczone są usługi medyczne. Wyważenia wymagają bowiem interesy różnych grup – pacjentów z psami asystującymi oraz pozostałych chorych. Nie może to być jednak traktowane jako przyzwolenie do odmawiania osobom z niepełnosprawnościami i ich zwierzęcym asystentom wstępu do placówek służby zdrowia.

Nie powinna budzić wątpliwości możliwość wchodzenia wraz z psami asystującymi do ogólnodostępnych części placówek medycznych, w których nie obowiązują żadne szczególne

reżimy i obostrzenia co do zachowania zasad sanitarnych (np. brak obowiązku zakładania ochraniaczy i odzieży ochronnej, używania środków dezynfekujących). Bardziej problematyczna może wydawać się kwestia wstępu do pomieszczeń o podwyższonym rygorze sanitarnym, czyli np. do sal operacyjnych lub gabinetów zabiegowych.

Kwestia możliwości wprowadzania psów asystujących do placówek medycznych była przedmiotem rozstrzygnięcia sądowego. Sprawa dotyczyła odwołania przez lekarza okulistę wizyty osobie z niepełnosprawnością z tego względu, że chciała ona przyjść na wizytę do przychodni ze swoim zwierzęciem asystentem. Sądy w tej sprawie uznały, że:

- zachowanie lekarza doprowadziło do naruszenia praw pacjenta do otrzymania świadczenia medycznego;
- doszło do naruszenia dóbr osobistych osoby z niepełnosprawnością;
- działanie lekarza było przejawem dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

W tej sprawie wypowiedział się również Powiatowy Inspektor Sanitarny w Krakowie, który uznał, że „ryzyko związane z przebywaniem w gabinecie diagnostyczno-zabiegowym psa asystującego jest niskie, (...) jednakże (...) ostateczna decyzja w kwestii wprowadzenia

psa przewodnika do pomieszczeń, które można zakwalifikować jako pomieszczenia o podwyższonym reżimie sanitarnym należy do kierownika przedsiębiorstwa podmiotu leczniczego, albowiem to on ponosi odpowiedzialność za bezpieczeństwo pacjentów i udzielanych im świadczeń zdrowotnych”.

Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 27 marca 2018 r, sygn. akt II Ca 2471/17.

Niektóre placówki służby zdrowia, w tym szpitale, przyjęły specjalne przepisy lub instrukcje dotyczące obsługi pacjentów poruszających się razem w psami asystującymi. Regulują one m.in.:

- do których pomieszczeń osoby z psami asystującymi mogą wejść, a do których nie;
- kto z personelu jest odpowiedzialny za obsługę takiego pacjenta;
- procedurę na wypadek, gdy osoba nie może wejść wraz z psem asystującym do określonego pomieszczenia (gdzie zwierzak może być na ten czas pozostawiony i kto powinien sprawować nad nim pieczę w tym czasie);
- postępowanie na wypadek, gdy osoba poruszająca się wraz z psem musi pozostać w placówce jakiś czas i nikt inny w tym okresie nie może się nim zająć.

Dobłą praktyką byłoby, gdyby każda placówka opracowała zasady postępowania na wypadek obsługi pacjentów poruszających się wraz ze swoimi zwierzęcymi asystentami.

Przykład 1

Szpital Uniwersytecki im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze Sp. z o.o.

Władze szpitala wydały zarządzenie w sprawie wstępu na teren lecznicy osobom poruszającym się z psem asystującym. Najważniejsze zasady:

- do budynku i wszystkich jego pomieszczeń, z wyjątkiem tych przeznaczonych tylko dla personelu szpitala, może wejść osoba wraz ze zwierzęciem asystującym;
- pracownik szpitala obsługujący osobę ze szczególnymi potrzebami zobowiązany jest do zapewnienia psu asystującemu w razie potrzeby dostęp do miski z wodą na korytarzu oraz miejsce na korytarzu lub w gabinecie, w którym to zwierzę może się położyć.

Źródło: <https://szpital.zgora.pl/wejscie-na-teren-szpitala-z-psem-asystujacym/> [dostęp z dnia 3.11.2023].

Przykład 2

Dolnośląski Szpital Specjalistyczny im. T. Marciniaka – Centrum Medycyny Ratunkowej we Wrocławiu wprowadził następujące rozwiązania dotyczące psów przewodników:

- w przypadku, gdy osoba ze szczególnymi potrzebami przybędzie do obiektu w towarzystwie psa przewodnika, po okazaniu certyfikatu potwierdzającego status zwierzęcia ma ona prawo do przebywania na terenie obiektu w uzasadnionym celu, w tym odwiedzin osoby bliskiej;
- w przypadku, gdy na badanie diagnostyczne zgłosi się osoba z psem przewodnikiem, na czas badania ma możliwość pozostawienia zwierzęcia we wskazanym pomieszczeniu, które zamyka ochrona, a po zakończeniu akcji zleca służbom porządkowym sprzątanie i dezynfekcję;
- w sytuacji, w której z powodu stanu zdrowia opiekun psa nie jest w stanie sprawować nad nim opieki ani wskazać osoby, która ją przejmie, należy skontaktować się z Towarzystwem Opieki nad Zwierzętami – Oddział Wrocław;
- wskazano pracowników do osobistej obsługi osób ze szczególnymi potrzebami – całodobowo pracownicy rejestracji SOR;

- osoba wyznaczona przez Koordynatora ds. Obsługi Pacjenta odpowiedzialna jest za udzielenie pomocy osobie ze szczególnymi potrzebami, m.in. w dotarciu do celu, wypełnieniu stosownych dokumentów itp.

Źródło: <https://www.szpital-marciniak.wroclaw.pl/index.php?c=page&id=219&pdf=1> [dostęp z dnia 3.11.2023].

Reguły dotyczące możliwości wchodzenia z psami asystującymi do placówek medycznych można podsumować w następujący sposób:

- Poza sporem jest możliwość wchodzenia do ogólnodostępnych części przychodni, szpitali i innych placówek medycznych, w których nie obowiązują szczególne obostrzenia co do zachowania zasad sanitarnych.
- Im mniejsze rygory sanitarne i wymogi stawiane osobom wchodzącym do określonych pomieszczeń, tym trudniejsze będzie uzasadnienie ograniczenia możliwości wejścia do tych miejsc wraz z psem asystującym.
- Ograniczenia w zakresie możliwości wejścia do niektórych pomieszczeń nie mogą stanowić podstawy do wyeliminowania w sposób kategoryczny dostępu osób z niepełnosprawnością do placówki medycznej i nie mogą przekreślić jej prawa do skorzystania ze świadczeń zdrowotnych.

- Jeśli osoba wraz z psem asystującym nie może wejść do określonych pomieszczeń, to powinna zostać zapewniona możliwość pozostawienia na ten czas zwierzęcia w bezpiecznym miejscu, z ograniczonym dostępem osób postronnych, gdzie będzie on mógł w spokoju oczekiwać na swojego opiekuna. Wówczas osobie z niepełnosprawnością powinna zostać zaoferowana asysta ze strony personelu placówki.
- Dobrą praktyką byłoby również, gdyby placówki medyczne, w szczególności szpitale, miały określone procedury na wypadek pobytu osoby z niepełnosprawnością, która porusza się wraz z psem asystującym, a zwierzę nie może pozostać razem z nią. Chodzi o sytuacje, gdy konieczne jest zorganizowanie opieki nad psem w razie braku osób bliskich lub znajomych, którzy mogliby zająć się nim lub gdy właściciel psa trafia do placówki w trybie nagłym. W tym celu pożądane byłoby np. nawiązanie kontaktu z lokalną organizacją zajmującą się ochroną zwierząt, schroniskiem lub podmiotem, który wyszkolił psa asystującego.

3. Osoba z psem przewodnikiem w środkach transportu

Przepisy Unii Europejskiej dotyczące praw pasażerów z niepełnosprawnościami

Na początek warto przyjrzeć się regulacjom prawa unijnego, które mają bardzo duże znaczenie jeśli chodzi o prawa pasażerów, w tym pasażerów z niepełnosprawnościami. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na przepisy w dwóch obszarach: transport autobusowy oraz kolejowy.

Transport autobusowy

Przepisy Unii Europejskiej dotyczą przede wszystkim praw pasażerów z niepełnosprawnościami

korzystających z regularnej komunikacji autobusowej kursującej na trasach, które mają co najmniej 250 km długości. Regulacje te przewidują szerokie uprawnienia dla osób z niepełnosprawnościami, ale też z drugiej strony zawierają wiele wyjątków, które mogą uzasadnić brak ich wdrożenia w praktyce. Przy czym widoczny jest ciągły rozwój prawa Unii Europejskiej i systematyczne podnoszenie poziomu ochrony praw osób z niepełnosprawnościami, co pozwala przypuszczać, że w przyszłości regulacje te będą jeszcze lepiej chronić prawa tej grupy pasażerów.

W myśl przepisów Unii Europejskiej³ przewoźnicy, biura podróży i organizatorzy wycieczek co do zasady nie mogą ze względu na niepełnosprawność pasażera lub ograniczenia jego mobilności odmówić:

- sprzedaży biletów;
- zarezerwowania wycieczki/przejazdu;
- wpuszczenia osoby na pokład pojazdu.

Jednak odmowa taka może być uzasadniona kwestiami bezpieczeństwa, w tym ograniczeniami wynikającymi z konstrukcji pojazdu i otaczającej infrastruktury (przystanki, dworce), która nie będzie

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 181/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. dotyczące praw pasażerów w transporcie autobusowym i autokarowym oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2006/2004.

gwarantowała bezpiecznego wejścia, wyjścia z autobusu oraz przejazdu tym środkiem lokomocji. Przy czym ta główna zasada ma także zastosowanie do regularnej komunikacji autobusowej kursującej na trasach krótszych niż 250 km.

Jeśli przewoźnik ma zamiar odmówić sprzedania biletu albo wpuszczenia na pokład, to wówczas podróżujący z niepełnosprawnością ma prawo zażądać, żeby towarzyszyła mu wybrana osoba, która będzie w stanie udzielić mu niezbędnej pomocy. Jeśli takie wsparcie niweluje np. bariery i niedociągnięcia infrastruktury, a osoba z niepełnosprawnością dzięki temu będzie w stanie odbyć podróż, to przewoźnik nie ma wówczas możliwości odmowy wpuszczenia pasażera na pokład pojazdu. Co więcej, w takiej sytuacji osoba towarzysząca ma prawo do nieodpłatnego przejazdu.

Przepisy unijne mówią również o tym, co się dzieje, jeśli osoba z niepełnosprawnością kupiła już bilet albo zarezerwowała przejazd, a dodatkowo poinformowała przewoźnika o swoich potrzebach, ale mimo tego i tak nie może zostać zabrana na pokład pojazdu. Wówczas może ona wybrać pomiędzy:

- prawem do zwrotu ceny biletu (a w razie potrzeby prawem do zapewnienia darmowego transportu powrotnego do miejsca, w którym rozpoczęła podróż);

- kontynuacją podróży inną trasą lub innym środkiem transportu (ale tylko wtedy, gdy jest to praktycznie wykonalne).

Warto też zaznaczyć, że brak wcześniejszego powiadomienia przewoźnika o swoich potrzebach nie przekreśla możliwości ubiegania się o zwrot ceny biletu.

Kraje członkowskie UE muszą zapewnić osobom z niepełnosprawnościami prawo do uzyskania asysty na wybranych dworcach autokarowych. Polskie przepisy precyzują, że obowiązek ten dotyczy dworców znajdujących się w miastach powyżej 50 tys. ludności, a rocznie odjeżdża z nich powyżej 500 tys. pasażerów. Dodatkowo muszą to być dworce, których właścicielem (albo większościowym współwłaścicielem) jest jednostka samorządu terytorialnego. W praktyce, jak wynika z wykazu prowadzonego przez Ministra Infrastruktury, obecnie w Polsce wyznaczonych jest w sumie osiem takich miejsc:

- Dworzec Autobusowy w Bydgoszczy, ul. Jagiellońska 58, 85-097 Bydgoszcz;
- Dworzec Autobusowy w Bytomiu, Plac Wolskiego 1, 41-900 Bytom;
- Dworzec Autobusowy MDA w Krakowie, ul. Bosacka 18, 31-505 Kraków;
- Dworzec Autobusowy MDA w Nowym Sączu, Plac Dąbrowskiego 2, 33-300 Nowy Sącz;

- Dworzec Autobusowy w Rzeszowie, ul. Jana Kasprowicza 6, 35-010 Rzeszów;
- Dworzec Autobusowy w Tarnowskich Górach, ul. Pokoju 1, 42-600 Tarnowskie Góry;
- Dworzec Autobusowy Warszawa Zachodnia, Al. Jerozolimskie 144, 02-305 Warszawa;
- Dworzec Autobusowy w Zabrze, ul. Johanna Goethego 1, 41-800 Zabrze.

Asysta i pomoc

Przepisy określają również minimalny standard asysty i pomocy, która powinna być zapewniona pasażerom z niepełnosprawnościami.

W ramach pomocy na wyznaczonych dworcach autobusowych podmioty zarządzające nimi oraz przewoźnicy powinni zapewnić osobom z niepełnosprawnościami co najmniej:

- możliwość poinformowania o swoim przybyciu na dworzec i zgłoszenia chęci otrzymania pomocy (np. w wyznaczonym punkcie, który musi być odpowiednio i wyraźnie oznaczony);
- pomoc w przemieszczaniu się po terenie dworca (do poczekalni, punktu odprawy, miejsca odjazdu autokaru);
- wsparcie, które umożliwi wsiadanie i wysiadanie z pojazdu (z wykorzystaniem odpowiedniego sprzętu, wózków, wind);

- pomoc, która zapewni możliwość zajęcia swojego miejsca siedzącego na pokładzie;
- wsparcie umożliwiające załadowanie i odebranie bagażu;
- możliwość przewożenia ze sobą certyfikowanego psa asystującego.

Natomiast w trakcie podróży przewoźnicy powinni zapewnić co najmniej:

- możliwość uzyskania istotnych informacji o podróży w dostosowanej formie (jeśli pasażer o to poprosi);
- opuszczenie i wejście na pokład pojazdu podczas przerw w trakcie jazdy (pod warunkiem, że poza kierowcą w pojeździe jest jeszcze dodatkowy personel).

Warto też dodać, że przewoźnicy oraz podmioty zarządzające dworcami autobusowymi powinni współpracować z organizacjami przedstawicielskimi osób z niepełnosprawnościami podczas wprowadzania regulacji dotyczących dostępności swoich usług dla tej grupy pasażerów.

Istotnym obowiązkiem przewoźników i administratorów dworców jest również przeszkolenie swojego personelu, w tym kierowców, w zakresie udzielania fachowej asysty i pomocy osobom z niepełnosprawnościami. Dotyczy to m.in. rozpoznawania potrzeb osób z różnymi rodzajami

niepełnosprawności czy właściwych technik udzielania pomocy podczas wsiadania i wysiadania z pojazdu. Szkolenia te powinny również obejmować wiedzę na temat udzielania wsparcia osobom niewidomym i słabowidzącym oraz obchodzenia się z certyfikowanymi psami przewodnikami.

Aby móc skorzystać z pomocy i asysty potrzebne jest:

- poinformowanie przewoźnika, biura podróży albo podmiotu zarządzającego dworcem o potrzebie skorzystania z pomocy najpóźniej na 36 godz. przed podróżą;
- samodzielne przybycie do wyznaczonego miejsca najwcześniej na 60 min i nie później niż 30 min przed czasem odjazdu (chyba że uzgodniony zostanie inny czas);
- poinformowanie o szczególnych potrzebach dotyczących miejsca siedzącego (jeśli takie istnieją) w momencie rezerwowania przejazdu lub kupowania biletu.

Brak wcześniejszego powiadomienia o potrzebie skorzystania z asysty nie może być automatycznym usprawiedliwieniem dla przewoźników lub zarządców dworców dla odmowy udzielenia pomocy. Mimo tego powinni oni postarać się zapewnić niezbędne wsparcie (choć wówczas nie ma gwarancji, że zostanie ono udzielone).

Transport kolejowy

Przepisy prawa unijnego⁴ zapewniają wyższy standard ochrony praw pasażerów z niepełnosprawnościami korzystających z transportu kolejowego, niż w przypadku transportu autokarowego. Udogodnienia te dotyczą również osób o ograniczonej mobilności.

Podstawowym założeniem jest to, że przewoźnicy kolejowi:

- nie mają prawa odmówić osobie

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/782 z dnia 29 kwietnia 2021 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym.

z niepełnosprawnością sprzedaży biletu lub przyjęcia rezerwacji;

- nie mogą wymagać, aby osobie z niepełnosprawnością towarzyszył podczas podróży ktoś inny;
- mogą stosować ograniczenia dla możliwości skorzystania ze swoich usług jedynie w drodze absolutnego wyjątku. Jeśli odmawiają sprzedaży biletu, to w takim wypadku powinni i tak podjąć starania, aby zaproponować danej osobie przewóz zastępczy, uwzględniający jej potrzeby;
- powinni we współpracy z organizacjami przedstawicielskimi osób z niepełnosprawnościami opracować wewnętrzne regulacje dotyczące dostępności transportu kolejowego dla osób z niepełnosprawnościami;
- zobowiązani są do szkolenia swojego personelu w zakresie potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz sposobów fachowego udzielania wsparcia.

Osoby z niepełnosprawnościami, które chcą skorzystać z transportu kolejowego, mają prawo do:

- otrzymania informacji o dostępności stacji i istniejących tam udogodnieniach, dostępności taboru kolejowego i udogodnieniach w pociągu;
- uzyskania pomocy podczas wsiadania, wysiadania i przesiadania się do pociągu;

- korzystania z asystenta osobistego, który może podróżować na preferencyjnych warunkach, a jeśli to przewoźnik wymagał, by osoba z niepełnosprawnością podróżowała razem z asystentem, to wówczas jego przejazd powinien być darmowy;
- korzystania z pomocy psa asystującego.

Aby uzyskać wsparcie:

- osoba z niepełnosprawnością powinna poinformować przewoźnika albo zarządcę stacji kolejowej z co najmniej 24-godzinnym wyprzedzeniem;
- wystarczające jest jedno powiadomienie dla całej podróży, więc jeden poinformowany podmiot powinien przekazać informację o potrzebach osoby z niepełnosprawnością wszystkim przewoźnikom czy zarządcom stacji kolejowych zaangażowanym w podróż. Podobnie wygląda sytuacja w razie biletów (w tym okresowych), które pozwalają na zrealizowanie kilku przejazdów – wystarczające powinno być jednorazowe poinformowanie o wszystkich terminach podróży;
- osoba z niepełnosprawnością powinna stawić się w wyznaczonym punkcie w określonym czasie przed podróżą (w razie braku ustaleń – między 60 a 30 min przed godziną odjazdu lub odprawy pasażerów);

- nawet przy braku stosownego powiadomienia – w razie możliwości – przewoźnicy i zarządcy stacji powinni postarać się udzielić wsparcia.

Omówione wyżej uprawnienia osób z niepełnosprawnościami dotyczą:

- kolei dalekobieżnej;
- kolei regionalnej;
- kolei miejskiej i podmiejskiej (przy czym tutaj możliwe jest ograniczenie możliwości zagwarantowania wsparcia i asysty).

Krajowe przepisy dotyczące osób poruszających się z psami przewodnikami

Również przepisy krajowe (ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych) gwarantują osobom z niepełnosprawnościami poruszającymi się wraz z psami asystującymi możliwość korzystania ze środków transportu (drogowego, kolejowego, lotniczego, morskiego) oraz infrastruktury niezbędnej do obsługi pasażerów (dworców, terminali). Te kwestie zostały omówione w rozdziale II. 4. Oznacza to, że nawet w tych przypadkach, w których np. prawo UE teoretycznie nie gwarantuje osobie poruszającej się wraz z psem przewodnikiem możliwości wejścia na pokład pojazdu lub pociągu, to wówczas można powoływać się na przepisy krajowe.

Co istotne, wewnętrzne regulaminy i regulacje nie mogą być sprzeczne z przepisami ustawowymi. Dlatego nawet jeśli regulamin przewoźnika będzie przewidywał, że do pojazdu nie można wsiadać z psami, to osoba z niepełnosprawnością poruszająca się wraz z takim zwierzęciem i tak będzie mogła zabrać je na pokład, ponieważ gwarantują jej to przepisy ustawy.

Czasami wątpliwości może budzić również to, czy wraz z psem przewodnikiem można wsiąść do taksówki, skoro ustawa wprost o tym nie mówi. Należy jednak pamiętać, że taksówki (podobnie jak i inne pojazdy, które możemy zamówić obecnie przez popularne aplikacje) to „środki transportu drogowego”, którymi osoby z psami przewodnikami powinny móc podróżować.

Ważne

Polskie sądy zajmowały się już sprawą odmowy wpuszczenia na pokład autobusu osoby niewidomej poruszającej się wraz z psem przewodnikiem. Kierowca busa nie sprzedał osobie biletu, ponieważ regulamin tego przewoźnika zabraniał zabierania na pokład pojazdu zwierząt.

Sąd uznał, że:

- postanowienia regulaminu przewoźnika zabraniające bez żadnego wyjątku przewożenia zwierząt były dyskryminujące dla osób z niepełnosprawnościami, które poruszają się wraz z psami asystującymi.

- odmowa sprzedaży biletu przez kierowcę była przejawem dyskryminacji i poniżenia osoby z niepełnosprawnością;
- za odmową świadczenia usługi nie przemawiały względy bezpieczeństwa, sanitarne bądź zdrowotne któregokolwiek z pasażerów. Pies asystujący był zadbany, spokojny, a nikt z wsiadających do pojazdu nie zgłosił przeciwwskazań zdrowotnych do podróżowania ze zwierzęciem;
- ograniczenie możliwości skorzystania z przejazdu autobusem tylko z tego powodu, że pasażer był osobą z niepełnosprawnością poruszającą się w towarzystwie psa przewodnika było bezprawne. Stanowiło to naruszenie dobra osobistego, jakim jest wolność;
- firma przewozowa musiała zapłacić zadośćuczynienie osobie z niepełnosprawnością.

Wyrok Sądu Okręgowego Warszawa – Praga
w Warszawie z 8 marca 2016 r., sygn. akt I C 414/15.

Ulgowe bilety w transporcie zbiorowym dla psów przewodników

Przepisy (ustawa z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego) przewidują możliwość skorzystania z ulgowych biletów dla przewodników lub opiekunów towarzyszących w podróży osobie niewidomej albo niezdolnej do samodzielnej egzystencji. Przy czym za „przewodnika” uznaje się nie tylko osobę, lecz także zwierzę. W takim przypadku niewidomy pasażer podróżujący wraz z psem przewodnikiem ma prawo do zakupu ulgowego biletu dla swojego zwierzaka.

Ulga obowiązuje w pociągach i autobusach kursujących w ramach publicznego transportu zbiorowego, a jej wysokość to 95% ceny biletu.

Co ważne, przepisy dotyczą jedynie ulg na bilety dla psów przewodników, a nie wszystkich psów asystujących!

W 2016 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwróciła się do Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa oraz Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, prosząc o przyjrzenie się tej sytuacji. Zwrócono uwagę, że brak jest obiektywnego uzasadnienia dla zróżnicowania opłat za bilety dla psa przewodnika i pozostałych rodzajów zwierząt asystujących. Wszystkie one pełnią bowiem

podobną funkcję i wspierają osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

Niestety, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa w odpowiedzi na interwencję wskazało, że umożliwienie wszystkim psom asystującym jazdy za darmo jest „niepożądane z punktu widzenia bezpieczeństwa finansów publicznych państwa”.

Jednak na istniejący problem odpowiedzieli niektórzy przewoźnicy. Przykładowo Spółka PKP Intercity wprowadziła zmiany do Regulaminu Przewozu Osób, Rzeczy i Zwierząt. Od 26 kwietnia 2018 r. wszystkie osoby z niepełnosprawnościami są uprawnione do bezpłatnego przewozu każdego psa asystującego. Dlatego przed rozpoczęciem podróży należy sprawdzić, jak tę kwestię rozwiązał przewoźnik, z którego usług będziemy korzystać.

4. Osoba z psem przewodnikiem w placówkach usługowych

Przepisy mówią jasno o tym, że osoba poruszająca się wraz z przewodnikiem ma prawo wchodzić do różnego rodzaju placówek usługowych.

Dotyczy to zarówno miejsc prowadzonych przez podmioty prywatne, np. sklepy, restauracje czy placówki bankowe, jak i instytucji świadczących usługi publiczne, takie jak np. oświata czy opieka społeczna.

Placówki oferujące usługi publiczne – oświata, opieka społeczna

KPON wprost mówi o prawie osób z niepełnosprawnościami do edukacji i zobowiązuje do zapewnienia im włączającego systemu kształcenia. Dodatkowo Konwencja potwierdza prawo osób z niepełnosprawnościami do korzystania z racjonalnych usprawnień także i w tym obszarze. Oznacza to, że prawo osób niewidomych do korzystania z psów asystujących w szkołach i innych placówkach edukacyjnych ma swoje umocowanie nie tylko w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, lecz także w prawie międzynarodowym.

Przy czym wydaje się, że zagadnienie to nabiera realnego znaczenia jedynie w przypadku starszych uczniów, którzy będą w stanie prawidłowo obchodzić się z psami przewodnikami i sprawować nad nimi kontrolę. Jednak w takich sytuacjach szkoły nie powinny utrudniać uczniom uczestniczenia w zajęciach szkolnych i poruszania się wraz z nimi. Jeśli natomiast istniałyby jakieś przeciwwskazania do obecności psa na określonych lekcjach, wówczas uczeń powinien mieć możliwość pozostawienia go na ten czas w bezpiecznym miejscu na terenie szkoły (do zwierzęcia nie powinny mieć dostępu osoby postronne). Należy również pamiętać o konieczności zapewnienia możliwości wyjścia

z psem, aby mógł załatwić swoje potrzeby fizjologiczne.

Tak jak w przypadku szkół, osoby wraz z psami asystującymi mogą wchodzić do placówek świadczących usługi z zakresu opieki społecznej i socjalnej. W przepisach brak jest jakichkolwiek regulacji, które wykluczałyby obecność zwierząt w domach pomocy społecznej lub prywatnych placówkach opiekuńczych. Dlatego nie ma przeszkód prawnych, aby niewidomi mieszkańcy tego typu instytucji mogli korzystać z pomocy psów przewodników.

Restauracje i sklepy

Obecnie nie ma jakichkolwiek powszechnie obowiązujących przepisów prawa, które zabraniałyby wstępu osobom wraz ze zwierzętami do lokali gastronomicznych i sklepów. Jednak wydaje się, że kwestia ta nadal budzi obawy i niepotrzebne nieporozumienia. Co więcej, ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia potwierdza prawo osób poruszających się wraz z psami asystującymi do wchodzenia do tego typu miejsc. Restauracje, sklepy i inne podmioty działające na rynku spożywczym, przygotowując swoje procedury sanitarne i higieniczne, muszą uwzględniać prawo wstępu i korzystania z tych lokali przez osoby z niepełnosprawnościami, które poruszają się z psami asystującymi.

Oczywiście właściciele sklepów, restauracji i barów nie są zwolnieni z obowiązku zapewnienia bezpiecznych warunków sprzedaży żywności i posiłków. Konieczność przygotowania żywności w sposób higieniczny może uzasadniać ograniczenie wstępu osób ze zwierzętami do pomieszczeń o podwyższonym rygorze sanitarnym, czyli np. kuchni lub chłodni. Jednak nie może to stanowić argumentu za pozbawieniem w sposób absolutny dostępu osób z niepełnosprawnościami korzystających ze wsparcia psów asystujących do tych części lokali, do których może wejść każdy klient.

Ważne!

Jedna ze spraw, w której restauracja nie chciała wpuścić do środka osoby poruszającej się wraz z psem asystującym, znalazła swój finał w sądzie.

Zdarzenie to miało miejsce jeszcze przed wprowadzeniem do ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przepisów regulujących możliwość poruszania się wraz z psem asystującym. Ale tę kwestię regulowały wówczas przepisy miejscowe obowiązujące na terenie Warszawy.

Sąd uznał, że:

- uniemożliwienie osobie z niepełnosprawnością korzystającej z pomocy psa asystującego

wejścia do restauracji stanowiło naruszenie dóbr osobistych, takich jak wolność oraz godność;

- doszło do dyskryminacji osoby z niepełnosprawnością;
- dyskryminację stanowiło także zaproponowanie usługi gorszej jakości, czyli stolika na zewnątrz restauracji w sytuacji, gdy wolne były miejsca wewnątrz lokalu;
- właściciel restauracji musi zapłacić określoną sumę pieniędzy na cel społeczny.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 września 2011 r., sygn. akt I ACa 300/11.

5. Dostęp do kultury osób niewidomych, w tym poruszających się z psami przewodnikami

Uwagi ogólne

Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami potwierdza ich prawo do udziału w życiu kulturalnym. W tym celu państwa powinny zagwarantować dostęp do:

- materiałów, publikacji związanych z kulturą i sztuką w formatach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami;
- programów telewizyjnych, filmów, teatru i pozostałej działalności kulturalnej z uwzględnieniem potrzeb w zakresie dostępności;
- miejsc, w których prowadzona jest działalność kulturalna;
- zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej (w miarę możliwości).

Jeśli jednak spojrzy się na praktyczne wdrożenie tych zasad i przepisy krajowe, to zagadnienia zapewnienia dostępności do kultury i sztuki rozpatrywane są przede wszystkim na gruncie zagwarantowania dostępności architektonicznej placówek kulturalnych, a nie dzieł artystycznych (dzieł sztuki, filmów, spektakli, powieści itp.).

Wobec tego, że ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób

niepełnosprawnych wprost mówi o prawie wstępu z psem asystującym do obiektów kulturalnych (bez względu na to, czy prowadzone są przez podmioty prywatne czy publiczne), to kwestia możliwości poruszania się ze zwierzęciem nie powinna budzić żadnych wątpliwości. Dodatkowo – w przypadku jednostek publicznych (czy też finansowanych przez takie jednostki) – prawo wstępu z psem przewodnikiem do instytucji kulturalnych dodatkowo wzmacnia ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Dostępność dzieł artystycznych dla osób niewidomych

Jeśli chodzi o kwestię zapewnienia dostępności treści o charakterze kulturalnym (dzieł artystycznych) dla osób z niepełnosprawnościami, w szczególności osób niewidomych, to brak jest w tym zakresie systemowych rozwiązań. W dużej mierze podejmowane działania (jak np. zapewnianie audiodeskrypcji, audioprzewodników, wykonywanie makiet tyflograficznych) jest zależne od dobrej woli i posiadanych środków. Jednak na tyle, na ile to możliwe, należy starać się zawsze uwzględniać perspektywę potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

Pewien wyjątek stanowią w tym zakresie przepisy ustawy o radiofonii i telewizji. Nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani bowiem do zapewniania

dostępności audycji osobom z niepełnosprawnością narządu wzroku oraz słuchu przez wprowadzanie udogodnień, tak aby co najmniej 50% kwartalnego czasu nadawania programu posiadało takie rozwiązania. Jednak Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT) przyjęła rozumienie przepisów, które zakłada, że chodzi tutaj o sumaryczny udział audycji z różnymi rodzajami udogodnień, a nie w wysokości 50% dostosowanych audycji dla osób g/Głuchych i 50% dostosowanych dla osób niewidomych. W efekcie KRRiT określiła, że np. ogólny udział audycji z audiodeskrypcją w 2023 r. powinien wynieść 5%, a od 2024 r. – 7%.

Warto też zaznaczyć, że Polski Instytut Sztuki Filmowej wymaga od twórców filmów, którzy korzystają z ich dofinansowania, wykonania audiodeskrypcji oraz napisów dla niesłyszących i dołączenia do kopii wzorcowej filmu, która jest przekazywana do Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego. Obowiązek ten dotyczy filmów fabularnych, pełnometrażowych filmów animowanych oraz filmów dokumentalnych. Jednak organizacje zajmujące się prawami osób z niepełnosprawnościami sygnalizują, że mają poważne problemy z możliwością skorzystania z tych zasobów.

Należy też wspomnieć o obowiązku zapewniania dostępności cyfrowej stron internetowych podmiotów publicznych. Co do zasady powinien on

dotyczyć również instytucji kultury. Jednak ustawa o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych wprowadza w tym zakresie wyjątek. Przepisy pozwalają na zaniechanie dostosowania fragmentów stron internetowych prezentujących m.in. dzieła sztuki i zabytki, a także materiały archiwalne, których nie można przedstawić w sposób dostępny cyfrowo, gdyż wiązałoby się to z utratą autentyczności powielanego elementu albo nie jest to możliwe z przyczyn technicznych. Dodatkowym usprawiedliwieniem dla wyłączenia obowiązku zadbania o dostępność mogą być nadmierne koszty.

Kwestia praw autorskich podczas opracowywania dostępnych formatów dzieł sztuki

Skrótko warto zasygnalizować kwestię dopuszczalności dostosowywania utworów, a więc wprowadzania w nich zmian i adaptacji w celu zapewnienia dostępności osobom z niepełnosprawnościami.

Utworem jest każdy przejaw twórczej działalności człowieka (mogą to być dzieła sztuki, utwory muzyczne, spektakle teatralne, filmy, powieści itp.). Przepisy prawa autorskiego zezwalają na wykorzystywanie utworów, które zostały już rozpowszechnione, dla dobra osób z niepełnosprawnościami. Takie działanie nie narusza praw autorskich twórców. Warunkiem

dopuszczalności, np. wprowadzania zmian, dokonywania opracowań, dodawania jakichś treści do utworu (np. napisów, audiodeskrypcji), jest:

- bezpośredni związek sposobu wykorzystania dzieła, utworu z niepełnosprawnością potencjalnych odbiorców;
- sposób wykorzystania dzieła jest proporcjonalny do potrzeb wynikających z niepełnosprawności;
- brak charakteru zarobkowego (nie wyklucza to odpłatności, która pokrywa koszty przystosowania dzieła, lecz nie może generować zysków).

W sposób szczegółowy uregulowano kwestię dopuszczalności powielania i zwielokrotniania w dostępnych formatach utworów wyrażonych słowem pisanym. W tym przypadku osoby niewidome lub słabowidzące są wymienione wprost jako beneficjenci tych rozwiązań (co może pozwalać np. na wykonywanie kopii książek w alfabecie Braille'a). Dodatkowo prawo do wykonywania kopii dostosowywanych utworów, a także rozpowszechniania ich mają np. podmioty publiczne, szkoły, uczelnie lub organizacje pożytku publicznego, które działają na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami (w obszarach edukacji, szkolenia czy dostępu do informacji).

6. Osoba z psem przewodnikiem w sytuacjach zagrożenia – ewakuacja

Bezpieczeństwo osób z niepełnosprawnościami w sytuacjach zagrożenia KPON zobowiązuje państwa-strony do tego, żeby zapewniły bezpieczeństwo osobom z niepełnosprawnościami w sytuacjach nadzwyczajnych, gdy występuje zagrożenie dla zdrowia i życia. Dotyczy to również klęsk żywiołowych.

W tym kontekście niezwykle ważne jest to, że ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami nałożyła na podmioty publiczne obowiązek zagwarantowania osobom z niepełnosprawnościami możliwości ewakuacji lub uratowania w inny sposób. Zgodnie z aktem prawnym jest to element zapewniania dostępności architektonicznej budynków i przestrzeni publicznych.

Kwestia zapewnienia możliwości ewakuacji nierozdzielnie wiąże się z przepisami budowlanymi i wymogami konstrukcyjnymi dla budynków przewidzianych przez prawo.

Przepisy Unii Europejskiej⁵ oraz przepisy krajowe (ustawa Prawo budowlane) mówią o tym, że

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 305/2011 z dnia 9 marca 2011 r. ustanawiającego zharmonizowane warunki wprowadzania do obrotu wyrobów budowlanych i uchylającego dyrektywę Rady 89/106/EWG (Dz. Urz. UE L 88 z 04.04.2011, str. 5, z późn. zm.).

budynki i inne obiekty muszą być projektowane oraz wykonane w sposób gwarantujący m.in.:

- bezpieczeństwo użytkowania (także przez osoby z niepełnosprawnościami);
- dostępność obiektów dla osób z niepełnosprawnościami oraz o ograniczonej mobilności;
- bezpieczeństwo pożarowe (które zakłada m.in. możliwość opuszczenia budynku lub uratowania w razie wybuchu pożaru).

Przepisy prawa budowlanego wymagają, aby kwestia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami została uwzględniona na etapie projektowania obiektu. Taki projekt musi zawierać opis dostępności, a wszelkie zmiany w tym zakresie powodują uruchomienie standardowych procedur przed nadzorem budowlanym właściwych dla zmiany projektu.

Przepisy (Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie) zawierają również szczegółowe regulacje dotyczące dróg ewakuacyjnych. Określają one m.in. ich szerokość, rozwiązania techniczne, jakie mogą być stosowane w ciągach takich dróg czy rodzaje materiałów budowlanych i wykończeniowych, które mogą być używane w tych miejscach.

Organizacje eksperckie wskazują jednak, że obecnie obowiązujące przepisy i normy nie gwarantują w sposób należyty bezpieczeństwa osobom z niepełnosprawnościami i niedostatecznie uwzględniają ich potrzeby w kontekście ewakuacji.

Fundacja Polska Bez Barrier w raporcie „Dostępność. Bezpieczna ewakuacja”⁶ zdiagnozowała szereg barier, które utrudniają osobom z niepełnosprawnościami skuteczną możliwość ewakuacji:

- brak uwzględnienia dostatecznej szerokości przejść i drzwi ewakuacyjnych (część osób z niepełnosprawnościami ze względu na używany sprzęt może potrzebować więcej miejsca do poruszania się);
- skrócenie czasu przewidzianego na ewakuację przez stosowanie materiałów palnych do wykończenia (w tym ocieplania) dróg ewakuacyjnych (osoby z niepełnosprawnościami mogą potrzebować więcej czasu na opuszczenie strefy zagrożenia);
- brak odpowiednio oznaczonego miejsca zbiórki do ewakuacji, które powinno być wyznaczone w miejscu spełniającym warunki dostępności;
- brak odpowiedniego sprzętu ewakuacyjnego dla osób z niepełnosprawnościami;

⁶ Z raportem można zapoznać się pod adresem: <https://polskabezbarier.org/ewakuacja> [dostęp z dnia 3.11.2023].

- stosowanie oznaczeń, które są nieodpowiednie dla osób z niepełnosprawnościami, albo umieszczanie ich w nieprawidłowych miejscach z perspektywy tych osób;
- brak instalacji rozwiązań, które pozwoliłyby zaalarmować np. osoby niewidome lub g/Głuche;
- brak stosownych procedur w instrukcji bezpieczeństwa pożarowego, uwzględniających szczególne potrzeby osób z niepełnosprawnościami;
- brak szkoleń dotyczących potrzeb osób z niepełnosprawnościami i zasad udzielania im asysty.

Przywołana wyżej publikacja Fundacji Polska Bez Barier zawiera również szereg konkretnych rozwiązań technicznych i budowlanych, które powinny zostać zastosowane, aby umożliwić skuteczną ewakuację osób z niepełnosprawnościami. Warto zaznaczyć, że w wyniku wprowadzenia ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami obecnie obowiązujące przepisy określające warunki techniczne dla budynków utracą moc najpóźniej 20 września 2024 r. Do tego czasu powinny zostać opracowane nowe regulacje, które pozwolą w większym stopniu uwzględniać potrzeby tej grupy społecznej (w tym w zakresie możliwości ewakuacji).

Jednakże już teraz podmioty publiczne powinny podjąć działania zmierzające do zagwarantowania

osobom z niepełnosprawnościami skutecznej ewakuacji. Jednym z elementów realizujących ten obowiązek powinno być przyjęcie właściwych procedur uwzględniających potrzeby osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, w tym osób niewidomych. Warto zapoznać się z przykładami takich czynności opracowanych przez niektóre instytucje (zob. przykład poniżej), które mogą stanowić inspirację dla stworzenia własnych rozwiązań.

Przykład

Procedura ewakuacji osób z niepełnosprawnościami z Budyneków Urzędu Gminy w Żukowie

(wyciąg)

I. SPOSOBY KOMUNIKOWANIA SIĘ Z OSOBAMI Z DYSFUNKCJAMI NARZĄDU WZROKU

1. Podczas ewakuacji, zanim nawiądziesz kontakt fizyczny, uprzedź o tym osobę niewidomą.

Rozpocznij od nawiązania kontaktu słownego. Wymień swoje imię i koniecznie powiedz, co się dzieje.

2. Osoba niewidoma korzysta ze swoich rąk dla utrzymania równowagi, więc nie chwytaj jej za nie, nie szarp, nie łap za łaskę, nie popychaj i nie przesuwaj. Jeśli chcesz ją poprowadzić, zaproponuj jej swoje ramię. Wówczas stanie ona za tobą i chwyci cię dłonią nieco powyżej łokcia. Cztery palce wsunie pomiędzy twoją rękę

i tułów, a kciukiem obejmie ramię z zewnątrz. W ten sposób będzie ona mogła doskonale zorientować się, jakie ruchy wykonujesz.

3. Pamiętaj, że poruszając się z osobą niewidomą, asystent zawsze i wszędzie idzie pierwszy, a osoba z niepełnosprawnością pół kroku za nim.
4. Pamiętaj, aby obserwować nie tylko ziemię przed sobą i osobą, której asystujesz, lecz także przestrzeń obejmującą jej tułów i głowę. Chodzi o to, abyście nie zahaczyli o jakiegokolwiek elementy wiszące, stojące, wystające poza obrys budynku itd.
5. Jeżeli znajdziecie się w ciasnej przestrzeni (np. w wąskich drzwiach), zasygnalizuj to osobie niewidomej słownie oraz przez wysunięcie łokcia w tył. Wówczas schowa się ona za twoimi plecami i będziecie mogli pokonać drogę „gęsiego”. Idąc, koniecznie opisz otoczenie i wskazuj przeszkody, np. schody w górę, schody w dół.
6. Jeżeli musicie przejść przez drzwi, osoba niewidoma powinna znaleźć się po stronie zawiasów. Poinformuj odpowiednio wcześniej o takim manewrze i konieczności zmiany trzymanego ramienia. Ty otwierasz drzwi, a osoba niewidoma, zabezpieczając swoją twarz wolną ręką, złapie skrzydło, a następnie sama je zamknie.

Osoba z niepełnosprawnością narządu wzroku nie ma potrzeby wieszania się na twoim ramieniu ani bardzo mocno zaciskać dłoni.

Jeśli chcesz ją ostrzec, zrób to w sposób konkretny. Sam okrzyk „uważaj!” nie pozwoli jej zorientować się, czy ma się zatrzymać, uciekać, pochylić, czy coś przeskoczyć.

Podczas ewakuacji osób z dysfunkcjami narządu wzroku należy pamiętać, że:

- a) zmiany zachodzące w szybkim tempie powodują u nich dezorientację, panikę, stres, niechęć lub niemożność działania;
- b) nigdy nie widziały one pogorzelska, rumowiska, ognia, sprzętu ratowniczego;
- c) nie reagują one na wizualne efekty towarzyszące zagrożeniom;
- d) mają dobrze rozwiniętą pamięć przestrzenną najbliższego otoczenia, dlatego w przypadku usłyszenia komunikatu o ewakuacji, będą najprawdopodobniej kierowały się drogą, którą znają, a która może prowadzić np. do ogniska pożaru, dlatego tak ważne jest wskazanie asystenta osoby z niepełnosprawnością;
- e) mają one trudności w poruszaniu się bez przewodnika w terenie nieznanym lub znanym, lecz o zmienionej charakterystyce.

Elementy ułatwiające ewakuację osób z dysfunkcjami narządu wzroku:

- a) brak lęku przed ciemnością;
- b) ufność w stosunku do osób widzących i dokładne wykonywanie ich poleceń głosowych;
- c) dotyk, słuch, węch i smak kompensują brak wzroku, również przy rozpoznawaniu zagrożeń;
- d) brak chęci samowolnego oddalania się i poruszania w nieznanym terenie, co ułatwia pracę ratownikom już po samej ewakuacji;
- e) sprawność fizyczna i umysłowa, możliwy kontakt głosowy.

Źródło: https://www.zukowo.pl/files/others/zal._nr_9_ewakuacja_niepe.pdf [dostęp z dnia 3.11.2023].

Przedstawiony wyżej przykład (pomimo pewnych uogólniających założeń co do zachowania osób niewidomych) może być dobrym punktem wyjściowym dla instytucji do stworzenia własnych procedur ewakuacji. Brak jest tu jednak jakiegokolwiek wzmianki o ewakuacji osoby niewidomej poruszającej się wraz z psem przewodnikiem. Wydaje się, że – jeśli pozwala na to sytuacja i stopień zagrożenia – to akcją ratunkową powinien być objęty również pies. Jednak w sytuacjach ekstremalnych oczywiście jest danie pierwszeństwa dla uratowania zdrowia i życia człowieka.

7. Uprawnienia i ulgi w prawie podatkowym dla osób z psami przewodnikami

Ulga rehabilitacyjna

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych przewiduje możliwość skorzystania z tzw. ulgi rehabilitacyjnej. Pozwala ona osobom z niepełnosprawnościami odliczyć wydatki ponoszone na cele rehabilitacyjne oraz związane z ułatwieniem wykonywania czynności życiowych.

Każda osoba z niepełnosprawnością posiadająca psa asystującego (w tym osoba niewidoma posiadająca psa przewodnika) może odliczyć wydatki poniesione na utrzymanie zwierzęcia.

Przepisy określają również maksymalną kwotę, którą rocznie można odliczyć. Obecnie jest to 2280 zł.

Osoba z niepełnosprawnością nie musi gromadzić dokumentów stwierdzających wysokość poniesionych kosztów utrzymania zwierzęcia.

Wystarczające jest, że w razie potrzeby na prośbę urzędu skarbowego przedstawi certyfikat psa asystującego.

Opłata lokalna z tytułu posiadania psa

Gminy zgodnie z prawem mogą wprowadzić opłaty za posiadanie psów. Jednak ustawa o podatkach i opłatach lokalnych przewiduje, że nie może być ona pobierana od osób z niepełnosprawnościami posiadających psa asystującego.

IV. Sankcje za nieprzestrzeganie praw osób poruszających się wraz z psem przewodnikiem

Niestety w Polsce brak jest przepisów, które gwarantowałyby osobom z niepełnosprawnościami efektywną ochronę przed dyskryminacją we wszystkich obszarach życia społecznego. Nie oznacza to jednak, że w ogóle nie ma rozwiązań prawnych, po które można sięgnąć, jeśli łamane są prawa tych osób. Jednak poziom ochrony i możliwe do wykorzystania narzędzia będą różnić się w zależności od sfery życia, w której do dyskryminacji doszło. Dotyczy to sytuacji osób niewidomych i słabowidzących poruszających się z psami przewodnikami.

1. Obszar dostępności podmiotów publicznych

Jak już wspomniano wcześniej, podmioty publiczne w ramach obowiązku zapewniania dostępności muszą zagwarantować osobie poruszającej się wraz z psem asystującym możliwość wejścia i poruszania się po budynku (zob. rozdział II. 7.).

Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami przewiduje możliwość złożenia skargi w razie braku zapewnienia dostępności osobie, która wcześniej wnioskuje o to do podmiotu publicznego. Taki dokument powinien zostać złożony do Prezesa Zarządu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) oraz spełniać wymagania formalne określone dla wniosku o zapewnienie dostępności (co dotyczy m.in. wskazania oczekiwanego sposobu zapewnienia dostępności). Przepisy określają również termin na złożenie skargi. Jest to 30 dni liczonych od dnia, w którym podmiot publiczny powinien zapewnić dostępność albo poinformować, że jej jednak nie zapewni.

Prezes Zarządu PFRON po przeprowadzeniu postępowania ma prawo zobowiązać podmiot do zapewnienia dostępności w określonym terminie, jednak nie krótszym niż 30 dni.

Jeśli podmiot publiczny wbrew decyzji Prezesa Zarządu PFRON nie zrealizuje obowiązku zapewnienia dostępności, to wówczas istnieje możliwość nałożenia na niego grzywny. Ma ona na celu zmuszenie podmiotu do wykonania decyzji.

2. Obszar zatrudnienia

Jeśli osoba poruszająca się z psem przewodnikiem jest zatrudniona w danym zakładzie pracy

i doświadcza ze względu na swoją niepełnosprawność (w tym na poruszanie się ze zwierzęciem) mniej korzystnego traktowania niż inni pracownicy, to wówczas zachowania te możemy zakwalifikować jako dyskryminację w miejscu pracy. Podobnie należy potraktować sytuację, w której ze względu na obecność psa przewodnika dana osoba nie jest przyjmowana do pracy albo jest z niej zwalniana. Przepisy zabraniają również podejmowania względem pracownika niepożądanych zachowań, które mogą mieć np. związek z niepełnosprawnością czy korzystaniem z pomocy zwierzęcia asystującego. Chodzi o takie czynności, które są związane z naruszeniem godności pracownika oraz stworzeniem wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej lub upokarzającej atmosfery.

Kodeks pracy przewiduje, że osoba, która doświadczyła dyskryminacji w miejscu pracy (np. ze względu na niepełnosprawność) ma prawo otrzymać od pracodawcy odszkodowanie i zadośćuczynienie. W tym celu konieczne jest złożenie pozwu do sądu. W takich sprawach obowiązuje tzw. odwrócony ciężar dowodu. Oznacza to, że w procesie sądowym pracownik musi jedynie uprawdopodobnić (a nie udowodnić), że doświadczył dyskryminacji, a to na pracodawcy będzie spoczywał ewentualny obowiązek wykazania, że jego zachowanie było zgodne z prawem i miał podstawy do odmiennego

potraktowania podwładnego. Mechanizm ten wprowadzono celowo, aby ułatwić osobom doświadczającym dyskryminacji dochodzenia swoich praw w sądzie.

Dodatkowo, jeśli sąd uzna, że doszło do dyskryminacji, to przyznana suma odszkodowania i zadośćuczynienia nie może być niższa niż wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę (obecnie jest to 3 600 zł). Sądy, przyznając odszkodowanie i zadośćuczynienie, powinny wziąć pod uwagę również „odstraszający” charakter jego wysokości, aby powstrzymywało to przed chęcią ponownego złamania prawa.

Osoby z niepełnosprawnościami mają zagwarantowaną podobną ochronę przed dyskryminacją także w obszarze zatrudnienia na

podstawie innych umów niż umowa o pracę – cywilnoprawnych (np. umów zlecenia, umów o dzieło, umów o świadczenie usług). Wynika to z ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania.

Jednak sfera zatrudnienia – pracowniczego i pozapracowniczego – to tak naprawdę jeden z nielicznych obszarów, w których osoby z niepełnosprawnościami mają zagwarantowane mechanizmy ochrony przed nierównym traktowaniem, które zostały wyraźnie stworzone w tym celu.

3. Dostęp do dóbr, usług i edukacji

Niestety, w obszarze dostępu do dóbr i usług oferowanych publicznie (czyli np. do sklepów, restauracji, punktów usługowych) nie ma przewidzianych szczególnych i przystępnych rozwiązań, z których osoby z niepełnosprawnościami mogłyby skorzystać w razie doświadczenia dyskryminacji. Ale nie oznacza to, że nie można zastosować innych, ogólnych aktów prawnych, dzięki którym osoby dopuszczające się nierównego traktowania poniosą konsekwencje.

Wyjątek stanowi obszar edukacji, ale jedynie w zakresie kształcenia zawodowego. Z racji tego, że jest ono ściśle związane ze sferą zatrudnienia, objęte jest również ochroną właściwą dla tego obszaru. Wynika to z prawa europejskiego oraz

ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania. Co więcej, „kształcenie zawodowe” powinno być traktowane szeroko, jako każda forma podnoszenia kwalifikacji i umiejętności przydatnych na rynku pracy. Wobec tego brak jest podstaw, żeby pojęcie to odnosić np. tylko do nauki w szkołach zawodowych lub branżowych. Nie powinno ulegać wątpliwości, że terminem tym można objąć kształcenie na uczelniach wyższych. Zatem jeśli osoba poruszająca się wraz z psem przewodnikiem doświadczy nierównego traktowania w ciągu kształcenia zawodowego (w tym podczas rekrutacji), to może domagać się odszkodowania i zadośćuczynienia na zasadach opisanych powyżej.

W pozostałych obszarach konieczne jest poszukiwanie ochrony w innych przepisach prawa.

Kodeks wykroczeń

W grę mogą wchodzić przepisy Kodeksu wykroczeń. Przewiduje on m.in. wykroczenie nieuzasadnionej odmowy sprzedaży towaru w sklepie lub lokalu gastronomicznym (art. 135 Kodeksu wykroczeń) oraz wykroczenie nieuzasadnionej odmowy wykonania usługi (art. 138 Kodeksu wykroczeń). Za popełnienie ich grozi kara grzywny. Do prowadzenia postępowań w tych sprawach właściwa jest policja.

Wspomniane przepisy wywodzą się z przeszłego systemu gospodarczego, ale w nowej rzeczywistości

nabrały charakteru antydyskryminacyjnego. Znalazły one zastosowanie co najmniej w kilku sprawach dotyczących np. odmowy wpuszczenia do klubu tanecznego osoby poruszającej się na wózku czy wyproszenia ze sklepu matki z wózkiem dziecięcym. Wobec tego mogą one również znaleźć zastosowanie w sytuacjach, w których sprzedawca czy personel restauracji nie chcą wpuścić osoby poruszającej się wraz z psem przewodnikiem do lokalu.

Należy jednak pamiętać, że Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 26 czerwca 2019 r. sygn. akt K 16/17 uznał art. 138 Kodeksu wykroczeń (w części mówiącej o nieuzasadnionej odmowie wykonania usługi) za niezgodny z art. 2 Konstytucji RP. Przy czym nie ma wątpliwości co do dalszego obowiązywania przepisu zabraniającego nieuzasadnionej odmowy sprzedaży towarów.

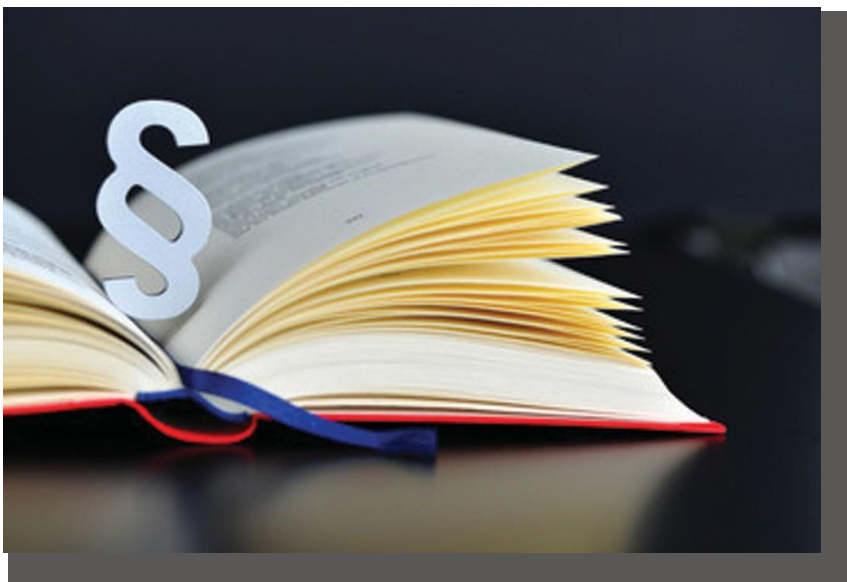
Przepisy o ochronie dóbr osobistych

Ochrony przed dyskryminacją można poszukiwać również w przepisach Kodeksu cywilnego dotyczących dóbr osobistych.

Do tej pory polskie sądy zajmowały się już kilkoma sprawami dotyczącymi odmowy wpuszczenia osób poruszających się z psami asystującymi do różnego rodzaju lokali i przestrzeni. W tych sprawach uznawano, że doszło do naruszenia takich dóbr osobistych jak: wolność, wolność poruszania się po terytorium RP, godność.

Plusem możliwości korzystania z systemu odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych jest jego elastyczność. Roszczenia z tego tytułu mogą być kierowane przeciwko podmiotom prywatnym i publicznym. Ponadto poza domaganiem się zapłaty odszkodowania i zadośćuczynienia na rzecz osoby, która doświadczyła dyskryminacji, można również żądać, aby ten, który dopuścił się nierównego traktowania, wpłacił odpowiednią sumę na cel społeczny. Można także domagać się np. przeprosin.

Jednak chęć skorzystania z reżimu ochrony dóbr osobistych wiąże się z koniecznością złożenia pozwu do sądu i prowadzenia dość skomplikowanego i sformalizowanego postępowania.

Wskazane byłoby skorzystanie w takich sprawach z pomocy fachowego pełnomocnika (adwokata, radcy prawnego). Dodatkowo należy liczyć się z koniecznością ponoszenia opłat sądowych, czyli np. opłaty, którą trzeba zapłacić w sądzie razem ze złożeniem pozwu (przy czym istnieje możliwość ubiegania się o zwolnienie od konieczności ponoszenia tych wydatków).

Warto też wspomnieć, że na podobnych zasadach, jak w przypadku naruszenia dóbr osobistych, można domagać się również roszczeń z tytułu naruszenia praw pacjenta (mówi o tym ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta). Jednym z nich jest m.in. prawo do otrzymania świadczenia zdrowotnego, które może zostać naruszone, np. jeśli lekarz odmówi przyjęcia pacjenta, dlatego że przyszedł on do gabinetu z psem przewodnikiem.

Jarosław Jagura –

adwokat, członek Izby Adwokackiej w Warszawie oraz Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie. Specjalizuje się w sprawach z zakresu ochrony praw człowieka, w szczególności dotyczących równego traktowania i dyskryminacji oraz praw osób z niepełnosprawnościami. Zajmuje się również sprawami osób zaangażowanych społecznie, które narażone są na represje. Współpracuje m.in. z Helsińską Fundacją Praw Człowieka.